

**Громадська організація
«Південна фундація педагогіки»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ РОБІТ
учасників міжнародної
науково-практичної конференції

**«ПСИХОЛОГІЯ І ПЕДАГОГІКА
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ НАУК:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ»**

15–16 грудня 2017 р.

**Одеса
2017**

УДК 159.9+37.01(063)
П 68

П 68 Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції 15–16 грудня 2017 р., м. Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. – 192 с.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 159.9+37.01(063)

© Автори статей, 2017
© Південна фундація педагогіки, 2017

Самко А. М.

аспірант

*Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ОСВІТИ У ПОГЛЯДАХ АКАДЕМІКА С. ГОНЧАРЕНКА

Сьогодні основними пріоритетами сучасної освіти є насамперед формування інтелектуальної та креативної особистості з власним світоглядом, ідеалами, цінностями, здібностями. Розвитку та вихованню таких якостей особистості має сприяти гуманізація та гуманітаризація української освіти.

Грунтовних, незаперечних і вагомих аргументацій науковців на користь поглиблення, розширення, активізації цих процесів наведено багато. Значний внесок у розробку загальнонаукової методології процесу гуманізації освіти та її практичної реалізації зробив український педагог-гуманіст, визначний методолог вітчизняної педагогічної освіти С. Гончаренко. Академік С. Гончаренко – знакова постать в українській педагогіці, видатний вчений у галузі теорії та методики навчання фізики, автор проекту Концепції гуманітаризації загальної середньої освіти.

Метою даного дослідження є висвітлення точки зору академіка С. Гончаренка на проблему гуманізації та гуманітаризації освіти.

Отже, спробуємо проаналізувати погляди С. Гончаренка щодо гуманізації та гуманітаризації освіти, ґрунтуючись на його працях.

Розглядаючи два поняття – гуманізація і гуманітаризація, – слід зазначити, що вони мають спільний латинський корінь – *human* – людський, людяний, такий, що стосується людини або людського суспільства, але різні за значенням. Гуманізм – це світогляд, оснований на ставленні до людини як найвищої цінності, суспільне визнання її гідності і свободи, всебічний розвиток і вияв здібностей. Гуманізація – це поширення та утвердження гуманістичних ідей, принципів у певній сфері громадського життя. Звідси і гуманізація освіти – це орієнтація на людину, на всебічний розвиток особистості, її освіченість. Гуманітаризація – це впровадження в щось, посилення в чомусь гуманітарних засад.

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко подає таке визначення поняття гуманізація: «Гуманізація освіти – центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчої функції. Гуманізація освіти означає повагу школи й педагогів до особистості дитини, довіру до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів та інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей і обдарувань дитини, для її повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для її самовизначення» [3, с. 107].

Слід наголосити, що С. Гончаренко визначав гуманітаризацію освіти як «...переорієнтацію освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед – світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення. Вона спрямована на подолання утилітарно-економічного, технократичного підходу до освіти як системи підготовки кадрів і робочої сили з його нехтуванням людиною і духовними цінностями» [3, с. 108].

Сучасні вчені часто розглядають гуманізацію та гуманітаризацію як тотожні процеси, які доповнюють один одного і вивчаються у взаємозв'язку. Наукова позиція С. Гончаренка полягає у розрізненні, розведенні цих процесів як двох незалежних методологічних принципів, що знаходяться у взаємодії, але мають свої цілі й завдання, шляхи та напрями реалізації.

На думку вченого, визначальним у тлумаченні суті гуманізації і гуманітаризації освіти має бути філософський принцип гуманізму. Гуманізм – це змінювана з історією розвитку суспільства система поглядів, яка визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності нормою стосунків між людьми. Відповідно до цього гуманізацію освіти й школи в широкому значенні слід розуміти як їх переорієнтацію на особистість, на формування людини як унікальної цілісної творчої індивідуальності, що прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита для сприймання нового досвіду, здатна здійснювати свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. Гуманізація освіти – це процес і результат пріоритетного розвитку загальної культури і самоствердження особистості, формування особистісної зрілості учнів [1, с. 4].

Автори проекту концепції «Гуманітаризація загальної середньої освіти» (1994) – відомі дидакти С. Гончаренко і Ю. Мальований зазначають, що гуманітаризація освіти є першоосновою на шляху відродження духовності українців. «Гуманітаризація передбачає повернення освіти до цілісної картини світу, і перш за все, світу людини, світу живого і цілісного, до всебічної культури, до олюднення знань» [4]. Гуманітаризацію освіти вчені розуміють як «забезпечення ґрунтового загальнокультурного розвитку, формування гармонійної, цілісної особистості, що розглядається як важлива передумова і суттєвий фактор її професійного становлення і самореалізації» [4, с. 5]. У сформульованому С. Гончаренком та Ю. Мальованим визначенні головна увага звертається саме на вдосконалення задатків та здібностей людини, які допомагатимуть їй у подальшому фаховому зростанні.

У проекті концепції Гуманітаризації загальної середньої освіти подано також докладний аналіз упровадження цього принципу у навчальний та виховний процес. Гуманітаризацію навчання С. Гончаренко та Ю. Мальований пов'язують з: раннім виявленням здібностей учня та їх розвитком; переходом від «інформаційної до розвивальної моделі навчання» [4, с. 21]; формуванням творчого та наукового мислення, а також особистої позиції учня; співпрацею педагога й учня. Гуманітаризація ж виховання, на думку вчених, покликана прищеплювати дитині загальнолюдські цінності та любов до культури, розвивати її інтереси та давати можливість проявляти себе у різних видах діяльності.

Вчені також стверджують, що поняття «гуманізація освіти» нерозривно пов'язане з гуманітаризацією цієї галузі і полягає у відображенні «в освітньому процесі тенденцій гуманізації сучасного суспільства, коли людська особистість визначається найвищою цінністю, а утвердження блага людини є найважливішим критерієм суспільних відносин. Вона полягає в рішучому повороті освітнього закладу до особистості учня, забезпеченні максимально сприятливих умов для виявлення і розвитку його здібностей на основі поваги і довіри до нього, прийняття його особистісних цілей і запитів» [4, с. 6]. Таким чином, для гуманізації та гуманітаризації освіти характерними є формування вільної, творчої та духовно багатой особистості.

Академік С. Гончаренко тривалий час досліджував проблему гуманітаризації освітнього процесу, висловлюючи непересічні думки у виступах перед освітянами та численних наукових статтях: «І все-таки гуманітаризація!» (1995), «Проблеми гуманітаризації змісту шкільної освіти» (1999), «Гуманізація і гуманітаризація освіти» (2001), «Гуманізація освіти – запорука виховання творчої та духовно багаті особистості» (2005), «Гуманізація – пріоритет творчого начала в освіті» (2006). У своїх працях видатний педагог висловлює думку, згідно з якою поняття «гуманітаризація освіти» охоплює ширше коло питань, пов'язаних із навчанням і вихованням, ніж поняття «гуманізація освіти». Воно значно змістовніше за свою сутність, оскільки стосується всіх процесів, які впливають на людину в цьому суспільстві. Вчений обґрунтував суттєву різницю між гуманітаризацією і гуманізацією освіти, чітко визначив зміст основних положень процесу гуманітаризації, жодне з яких не є змістом гуманізації.

С. Гончаренко акцентував увагу на тому, що запорукою успіху у формуванні духовно багаті, творчої особистості є гуманізація освіти, її «олюднення», яка передбачає посилення уваги до особистості кожного учня, створення найбільш сприятливих умов для її становлення і розвитку [2, с. 20]. Вчений вважав, що гуманізація – це пріоритет творчого начала у всьому. Він підкреслював, що формування творчої, духовно багаті особистості, розвиток здібностей дітей повинно йти паралельно з їхнім моральним вихованням, розвитком світогляду, становленням характеру.

Гуманізація освіти є сьогодні одним з найважливіших соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки у суспільстві як загальнолюдську цінність. Семен Устимович визначав основну суть гуманізації освіти – її орієнтацію на формування переконань особистості, які розуміються в широкому значенні як формування її світогляду і прагнень до його реалізації в емоціональній (принцип гуманітаризації), інтелектуальній (принцип фундаменталізації) і вольовій (принцип спрямування) сферах.

С. Гончаренко наголошував, що гуманізувати треба не навчальний предмет (в цьому відношенні всі предмети рівні), а процес освіти. Це означає, що повага до особистості учня повинна проявлятися в якості програм, підручників, в оцінці його успіхів, в повазі до його права бути конструктором процесу своєї освіти, в стилі спілкування педагогів з ним.

Отже, аналіз праць академіка С. Гончаренка, присвячених проблемі гуманізації та гуманітаризації освіти, свідчить про те, що гуманізацію освіти в самому загальному плані можна охарактеризувати як побудову відносин учасників освітнього процесу на основі зміни стилю педагогічного спілкування – від авторитарного до демократичного. Важливого значення вчений надавав принципу поваги до особистості вихованця і врахування в змісті освіти його духовного потенціалу шляхом прилучення до людської культури, взятої в аспекті соціального досвіду, який цілеспрямовано перетворюється в досвід особистий.

Таким чином, висунуті ученим філософсько-педагогічні ідеї потребують подальшого вивчення, глибокого аналізу і практичного впровадження у систему української освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Гуманізація і гуманітаризація освіти. // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 2-6.
2. Гончаренко С.У. Гуманізація освіти – запорука виховання творчої та духовно багаті особистості. // Дидактика професійної школи. – 2005. – № 3. – С. 19-23.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.

4. Гуманітаризація загальної середньої освіти: проект концепції / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований. – К., 1994. – 36 с.

Стельмах Н. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри спеціальної освіти

Суханова А. В.

магістр кафедри спеціальної освіти
*Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це діти з особливими освітніми потребами.

На сьогодні дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної чисельності дітей у країні. При цьому інклюзивною освітою охоплено 5,0% дітей з інвалідністю: станом на 1.09.2014 р. дошкільні навчальні заклади відвідували 7 950 дітей-інвалідів; у навчальних закладах для здобуття повної загальної середньої освіти навчалися 41 557 дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Таким чином, 95,0% дітей з інвалідністю навчаються в умовах спеціальних навчальних закладів, або не отримують освіти взагалі. Тому пошук підходів до активізації розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням [3, с. 25].

Успішність організації навчально-виховного процесу забезпечується за рахунок введення нових технологій, тому педагогічні колективи цілеспрямовано працюють над модернізацією змісту методичної роботи, переорієнтацією педагогів на нову особистісно орієнтовану філософію, методологію роботи з дітьми з особливими потребами. Серед упроваджуваних навчальних технологій в інклюзивній освіті є: технологія особистісно зорієнтованого навчання, диференційоване викладання, традиційне інтенсивне навчання, проектна діяльність тощо [6, с. 159].

Перед сучасною школою стоїть завдання сприяти становленню дитини як неповторної індивідуальності, розвивати її творчий потенціал, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. Традиційна методика переважно спрямовує учнів на запам'ятовування програмового матеріалу та його відтворення [4, с. 58].

Протягом усіх 22 років роботи в Павлівській середній школі Василь Олександрович Сухомлинський здійснював експеримент, спрямований на гуманізацію навчально-виховного процесу.